

Sota ajoi sääasemankin evakkoon

•Pakkomuutto Uhtualle •Talvisota syttyy •Oppipojaksi sääasemalle •Uusi sota - Uhtua evakuoidaan •Tykkituli karkottaa meteonkin •Komennus Jyskyjärvelle •Vakoilijaksi - ei kiitos •Kemijoen koskia soutamassa •Uusi sijoituspaikka Paanajärvi

Miikkulaisen Santeri muistelee

OSA 1 2 3 4 5

Isämme vangitsemisen jälkeen koko perheellä oli edessä vaikeat ajat, suoraan nälänhätä. Ensimmäiseksi äidin täytyi myydä vihkisormus, mutta eihän sillä lapsilauma kauan elä. Niin tuli pakko lähteä Uhtualle äidin veljen autettavaksi.

Talvella 1938 perheemme muutti Uhtualle. Siihen aikaan Ontto-sedän perhe

osti Uhtu-joen rannalta Lamminpohjasta vanhan talon, ja perhe muutti siihen asumaan. Vanha mökki jäi näin meidän kodiksemme. Kovaa työtä se kysyi äidiltä, kun piti kasvattaa ja kouluttaa kuusi lasta. Ilman Aleksii-setää ja Anni-tätiä emme olisi pärjänneet mitenkään. He auttoivat meitä kunnes pääsin ansiotyöhön äidin avuksi.

Talvisodan aika Uhtualle

Sanomalehdissä alkoi näinä aikoina vimattu kampanja Suomen sotavalmisteluista Venäjää vastaan. Eikä se jäänyt vain lehtikirjoitteluksi. Tämän tästä Uhtualle ilmestyi sotilasosastoja, jotka marssivat Kemistä tänne ja edelleen rajalle. Sotilaat majoittuivat Lamminpohjan vanhan sillan läheisyyteen ja taloihin. Muistan yhä azerbaitsanilaista sotilasta Sakirovia; hän silitteli hellästi pikkoveljeni päätä ja aina löysi jonkin makupalan tarjottavaksi. Jäiköhän hän talvisodan päätyttyä eloon vai jäätyikö Raatteen tien lumiin?

Kävin siihen aikaan viimeistä eli 7.ttä luokkaa koulussa. Nyt kun sota riehui ja haavoittuneita oli kaikkialla, koulut oli muutettu sotasaيراaloiksi. Meidän luokka siirrettiin vanhaan taloon kirkon (nyt klubin) viereen. Tämä talo näkyy monissa vanhoissa valokuvissa aivan Kuittijärven rannassa.

Järven jää oli täynnä pommikoneita. Kun niiden moottoreita aamuaisin lämmitettiin, syntyi sellainen jyrinä, että opettajan ääntä ei ajoittain kuulunut ollenkaan. Onneksi sota ei kestänyt kauan.

Keväällä opiskelu Uhtuan keskikoulussa päättyi. Kädessäni oli kohta 7. luokan päästötodistus. Aloin

Uhtuan keskikoulun 7. luokka syksyllä 1940. Eturivissä vas. Nikitin Jyrki, Potapov Janne, Lesonen Santeri, opettaja Borisova, Lesonen Anni (Santerin täti), Nikkarinen Maikki, Filatova Nadja, II rivi: Daniljev Nikolai, Stepanov Iivana, Dorofejev Viktori, Lesonen Polina, Lyytinen Lempi, ?, takarivi: Melentjeva, Lesonen Oksenie, Popova Nadja, Naumova Shura.

mieltä, miten auttaa äitiä, kun olin vielä alaikäinen. Kun täyten 16 vuotta, sain passin, mutta kas kummaa: sukunimeni ei siinä ollutkaan enää Lesonen niin kuin tähän saakka, vaan oli kirjoitettu venäläisittäin Lezhojev. Kävi niin, että sen jälkeen minä ja veljeni Yrjö olemme Lezhojevoja ja loput Lesosia

Oppipojaksi sääasemalle

Anni-täti oli saanut kuulua, että Uhtuan säähavaintoasemalla tarvitaan oppilas. Hän meni sinne heti puhumaan puolestani, esitti asiansa ja minä sain kuin sainkin ensimmäisen työpaikkani. Siitä alkoi pitkä, eläkepäiviin saakka jatkunut työura, jota en ole koskaan katunut.

Kuukausiansiot eivät alussa kovin suuret olleet, 450 ruplaa, mutta hyvä apu se oli perheellemme. Heti ensimmäisestä tilistä äiti osti minulle kahvinvärisen puvun ja lakin. Näin alkoi monivuotinen työni säähavaintojen tekijä. Rintamalakini sitä aikaa myöhemmin muistelin ja katselin pilvirakennelmia miettien: Tuleekohan tuo entinen aika vielä takaisin, jääköhän eloon ja palaanko vielä Uhtualle.

Kun kolmen kuukauden oppiaika oli päättynyt, minut siirrettiin jo päivystäjän vuoroihin. Niissä ei ollut väliaikoja, ei pyhinä eikä arkena. Kyllä se yövuoro tottumattomalle nuorelle pojalle oli vaikea! Sattui minulle vahinkokin.

Kerran yövuorossa sautuini nukahtamaan ja sääsähkösanomaa myöhästyi 20 minuuttia. Se oli räikeä työkurin rikkomus: tapaus oli pakko viedä oikeuden eteen. Niin minä 16-vuotinen pojanloppi astuin tuomarien eteen vast'ikään julistetun lain 26.6.1940 mukaisesti. Tuomarina oli pörrötukkainen ja mustasilmäinen, juutalaista muistuttava mies, joka sen jälkeen kun asia oli tutkittu, julisti tuomion: 6:25 eli kuusi kuukautta pal-

Uhtuan säähavaintoaseman työntekijöitä v. 1940. edessä vas. Anikijev (ven.), Toivo Sokolov ja oppipoika Santeri, takana Aino Johansson, Jasinskaja (ven.), Tshuhina (ven.), Kopeina (ven.).

kasta vähennetään 25 prosenttia.

Asia ei vielä tähän päätynyt. Jonkin ajan kuluttua minut kutsuttiin piirin Nuorisoliittokomitean eteen. Siellä minut erotettiin nuorisoliitosta.

Olinko minä katkera tappauksesta? En, sillä säähavaintoaseman päällikkö olisi itse joutunut edesvastuuseen, jos rikkomukseni työkuria vastaan olisi salattu. Olkoon mitä olkoon, mutta aseman päällikön A. Sokolovin kera meistä tuli hyvät ystävät aina hänen eläkkeelle lähtemiseen saakka. Hän oli piirimme säähavaintotyön uranuurtaja ja aseman ensimmäinen päällikkö. Hänen elämäkertansa on melkoinen Odysseija, mutta siitä lisää myöhemmin.

Uusi sota syttyi -perhe evakkoon

Niin lähestyi uusi sota, maailmansota. Ensimmäinen vihollisen tiedustelulentokone kävi Uhtuan päällä muistaakseni heinäkuun alkupäivinä. Se ei ampunut, vaan teki laajan kierroksen. Kun saksalaiset hyökkäsivät ja etenivät kohti Moskovaa, Uhtualla ryhdyttiin järjestä-

mään väestön evakuointia. Niin tuli lähtö meidänkin perheelle. Minä jäin Uhtualle, sillä työ säähavaintoasemalla oli sotilaallisesti niin tärkeää, ettei työntekijöitä otettu armeijaan kuin erikoisluvalla. Perheemme istui jo kuorma-auton lavalla ja äiti itkusilmin päivitteli, miten minä nyt yksin selviän. Rauhoittelin, ettei ole mitään hätää. Voi olla, että sota piankin loppuu.

Ja niin näin omaiseni viimeisen kerran, kun auto kääntyi Lamminpohjan risteyksestä Ryhjään päin. Äiti piti yskässään seitsemän kuukauden ikäistä nuorinta veljeäni Iivanaa, josta evakkoreissun ja lastenkodin jälkeen tuli umpivenäläinen. Hän ei koskaan oppinut omaa rakasta kieltämme vian karjalaa.

Tykkituli häati sääaseman

Uhtuan säähavaintoasema lopetti työnsä vasta sen jälkeen kun Tölpänniemestä Jyväskylästä suuntaa alkoi tykkituli kylään. Me Sokolovin kera kokosimme loput havaintovälineet reppuun ja lähetimme Leningradiin sähkösanomaa, että

asema lopettaa työnsä ja siirrymme Kemiin.

Astellessamme Kemin maantietä kuumassa säässä päätimme Tsiksanjärven luona mennä uimaan. Se virkistäisi. Siinä jaksautessamme huomasimme saksalaisen lentokoneen aivan päällämme. Uintihommat piti keskeyttää.

Muutaman päivän jalkapalkan jälkeen saavuimme lopulta Kemiin. Sieltä minut lähetettiin Louhen säähavaintoasemalle. Kun juna pysähtyi Louhen asemalle, siellä vallitsi melkein rauhanajan järjestys. Kävin ruokalassa kyselemässä sääaseman sijaintia, ja minulle kerrottiin, että se on noin kolmen kilometrin päässä asemalta.

Kun tilanne rintamilla huonontui, sekaantui myös palkansaanti. Leningrad joutui saartorenkkaaseen, ja säähavaintoasemien johtokeskus siirrettiin Arkangeliin. Vähitellen tilanne helpottui, mutta sodan lopputulosta pohdittiin paljon; saksalaisethan olivat jo Moskovan läheisyydessä. Koemasen lämpöhuoneessa eräs puhuja oli jo varma, että saksalaiset voittavat, kun taas toiset uskoivat Neuvostoliiton

suuruuteen ja sanoivat tilanteen voivan vielä muuttua.

Säähavaintoaseman toisella puolella oli pieni rajavartio-osasto. Eräs sen sotilaista oli erinomainen haitarinsoitaja. Siellä kuulin ensi kerran, kun laulettiin haitarin säestyksellä ”Sininen huivi”. Se oli paras sen ajan lauluista. Vielä nytkin se saa sydämeni sykkimään, kun sen esittää ainutlaatuinen laulajatar Sulzenko.

Karjalan rintamalla vihollinen pani nyt parhaan voimansa Muurmannin rautatien katkaisemiseen. Kohdasta minutkin kutsuttiin sotilaskomissariaattiin, jossa päätettiin päähän kiväärin 1870/30 osien nimiä. Melko huonosti ne jäivät päähäni. Kun olin vasta 17-vuotias, jäin työpaikalleni.

Komennukselle Jyskyjärveen

Marraskuussa 1941 tuli Arkangelista määräys, että kaksi havainnoitsijaa on komennettava Jyskyjärven säähavaintoasemalle apuun. Siellä kun on vain kaksi työntekijää. Niin minut ja venäläinen tyttö Polina Praslova määrättiin lähtemään Jyskyjärvelle. Tehtävämme oli kuljettaa sinne mukana uusi elohopeailmapuntari. Pakattuaamme laitteen suojakoteloon läksimme Louhen asemalle. Siellä täydennysjoukkojen kuhinassa tapasin sattumalta Sisson Riihon Ortjon, (sestäni Onton vaimon veljen). Se olikin viimeinen tapaaminen, sillä myöhemmin Ortjo kaatui rajuissa taisteluissa.

Niin saavuimme härkävaunussa Kemin asemalle. Sitä oli pommitettu rajusti, mutta rautatiesilta oli vielä ehjä. Emme joutaneet paljoa katselemaan, sillä piti etsiä kyytiä Sommalle, minne oli majoitettu Uhtuan piirin johtolaitokset. Erään sotilasauton lavalta saimme tilaa ja pääsimme jatkamaan matkaa. Ei matka kovin mukava ollut, sillä viima puri kylmästi eivätkä jalkineemme olleet talvimatkoja varten. Sommalla tuli eteen taas ky-

symys, millä kyydillä päästä Jyskyjärvelle. Meille veteli.

Löysimme Jyskyjärvelle matkassa olevan kuskin, joka suostui ottamaan meidät mukaansa, mutta sanoi, että hänellä on kuorma ja meidän pakko astua reen perässä. Ilmapuntarin kuski suostui ottamaan rekeen. Matkalla Jyskyjärvelle vietimme yhden yön Suopasalmen kylässä, missä vielä oli eläjät yhdessä talossa.

Jyskyjärveltä asukkaat enimmäkseen oli evakuoitu. Oli vain muutamia henkilöitä, jotka tyhjänsivät varastoja ja kokosivat laitosten omaisuutta. Sitten kylään jäi vain puhelinmekaanikko Iivana Daniljev, usmanalainen karjalainen mies, hänen poikansa Nikolai sekä muutama tyttö, joista tuli niin sanottu ”hävityspataljoona”. Säähavaintoaseman miehistö Kirilä ja Mika Rekin ottivat meidät vastaan. Kirilä oli aseman päällikkö. Molemmat miehet olivat kylän kanta-asukkaita. Itse säähavaintoasema sijaitsi pienessä mökissä kylän laidassa.

Niin alkoi taas tuttu työ havaintojen teko ja säätietojen lähettäminen puhelimesta Somman puhelinasemalle. Kuten aikaisemmin mainitsin, sääaseman työntekijät olivat suojattu työn tärkeyden vuoksi erikoisella asetuksella: ilman erikoista lupaa heitä ei saanut ottaa pois työstä. Olihan meidän työemme näinä aikoina erityisen arvokasta ilmavoiimien toiminnan kannalta.

Ruokanormaa soutamassa

Kun ruokanormat oli saatava Sommasta eikä sinne ollut mitään vakituista yhteyttä, meidän täytyi lähteä itse etsimään ruokaa sieltä. Niinpä läksin Mikan kanssa kahden kesällä 1942 norman hakuun Sommalle. Minä airoissa ja Mika peränpitäjänä laskimme kaikki Kemijoen kosket Sommalle saakka. Kuorankoskessa vene menee aina suuren aallon läpi; se aina pelottaa jonkin verran. Kireässä tilanteessa Mika huusi: ”Nyt souva!” Ja minä panin parastani.

Saatuaamme Sommalla meille kuuluvat neljän hengen normat läksimme paluumatkalle, nyt nousemaan jokea ylävirtaan. Kyllä se kysyi paikoin kovia ponnistuksia, kun meitähän oli vain kaksi. Kumminkin pääsimme perille Jyskyjärvelle.

Työ sujui rauhallisesti. Muonavaroihimme tuli täydennystä, kun Kirilä hyvänä metsästäjänä ampui tuon tuostakin hirven. Olimme melkein aina lihassa kiinni. Meille kaikille oli jaettu vanhat 1914 vuoden mallia olevat saksalaiset kiväärit. Olimmehan kaikki hävityspataljoonan miehistöä, joten aseista ja patruunoista meillä ei ollut puutetta.

Vakoilijaksi - ei kiitos

Samana kesänä 1942 Jyskyjärvelle saapui Belomorskista tärkeä, korkea-arvoinen upseeri, ja kutsui minut luokseen. Tervehdin ja käskystä istuuduin. Hän kysyi, miten elän. Vastasin, että niin kuin muutkin. Selaillessaan papeireita hän kysäisi: ”Onko teidän veljenne jäänyt vihollisen puolelle?” Vastasin, että hän meni kesälomallaan Kivijärveen tätini luo, ja kun sota alkoi, he eivät kerinneet evakkoon.

Ajattelin mielessäni, että johan on tarkat tiedot, kun 10-vuotias pojanloppi on valtion kirjoilla! Upseeri kysyy, olemmeko saaneet veljestäni mitään tietoja. Vastasin, ettemme ole saaneet. Nostaen sitten päätään papeireistaan hän sanoo: ”Ehdotamme, että suostut lähtemään vihollisen selustaan Kivijärveen veljesi luo muka antautuneena sotilana, ja ryhdyt sitten tiedottamaan meille vihollisen aikomuksista ja liikkeistä”.

Tämä ehdotus pani aivoni pyörimään kiivaasti. Kuinka sen voisi toteuttaa näissä oloissa? Vastasin, etten suostu siihen. ”Rintamalle voitte työntää vaikka heti”.

Vaiettuaan upseeri työnsi eteen paperilapun, jossa minä sitouduin siihen, etten tästä ehdotuksesta puhu kenellekään. – Myöhemmin

sain tietää, että mies, joka koeti värvätä minut vakoilijaksi, oli Juri V. Andropov, josta vuosikymmeniä myöhemmin tuli Nkp:n pääsihteerin. - Sellainen oli tapaminen sen ajan johtomiehen kera Jyskyjärven kylässä elokuussa 1942.

Meteo siirtyy Paanajärvelle

Niin lähestyi sen kesän syksy. Rintamalla saksalaiset olivat jo Stalingradin porteilla. Edessä olivat vielä veriset taistelut. Nyt Englanti ja USA alkoivat auttaa Neuvostoliittoa merikuljetuksillaan. Vaikka saksalaiset siitä avusta meritaisteluissa paljon upottivat, perille päässyt apu oli tehokasta ja uudenaikaista.

Nähtiin saksalaisia Jyskyjärvelläkin. Kerran kaksi saksalaista hävittäjää lensi jokea seuraten; ne syyttivät tuleen kylän laidassa olevan kaksikerroksisen koulutalon, joka paloi parissa tunnissa maan tasalle. Siinä samalla paloi hyvä kirjasto, josta me aina kävimme kirjoja lainaamassa.

Sitten tuli määräys siirtää säähavaintoasema Paanajärvelle. Tehtäväksemme tuli myös kuljettaa mukana kylän hevoset. Niin me kaikki läksimme rämpimään Kemijoen oikeata rantaa kohti Paanajärven kylää. Hevoset piti välillä ajaa suojaan metsäsaakeikkoon, kun kuulimme lentokoneiden surinaa. Kumminkin se taival tuli kuljettaa, vaikka oli epämiellyttävää ja hankalaa, kun satoi lumen sulaa maahan.

Paanajärvellä^a tapasin Sokolovin pojan Toivon, joka sittemmin kaatui taisteluissa. Hän sattui olemaan siellä hydrologin komennuksella Kemin vesimittausasemalta. Hän oli ikäiseni. Muistelimme mennyttä aikaa. Hän kertoi itsensä palvellevan rintamalla jollakin lentokentällä samoissa hommissa kuin siviilissäkin. Sodan loputtua Sokolov palasi entiseen työhönsä Uhtuan säähavaintoasemalle. Pieni kaksihuoneinen asunto oli säästynyt sodassa.

(jatkuu)